

У СТРОЈУ ТРЕЋЕ УЖИЧКЕ

Крајем септембра 1941. године у дворишту Учитељске школе постројили су се 49 младића и две девојке — добили су задатак да штите Ужице и Ужичку републику од правца Вишеграда. То је био новоформирани вод Прве чете Ужичког партизанског одреда којим је командовао двадесетпетогодишњи резервни потпоручник Никола Љубичић. На терену Мокра Гора — Вардиште — Добрун није било партизанских јединица, а у Вишеграду су се налазиле усташе. Долазак партизанске јединице, осим контролисања терена са тог правца, значио је и моралну снагу за становништво тога краја, које се дизало у одбрану од усташа и италијанских окупатора.

Кренули смо за Вардиште возом. Био је диван сунчан дан. У мислима сам се вратио ђачким данима. Истим возом, пре неколико година, као ђак нижих разреда ужичке Гимназије, ишао сам са својим разредом на екскурзију у Вишеград. Био је то за мене доживљај. Први пут на екскурзији, први пут сам видео још једну варош, а ето, сада као двадесетогодишњак кренуо сам истим возом у прве борбе за слободу и бољи живог. Нисам служио војску као ни деведесет пет одсто мојих другова из вода, Пушку коју сам носио, а која је потицала из априлских дана, нисам знао ни да расклопим. Ђачка торба је просто замењена пушком; револуционарна стварност помешана са ђачким романтизмом.

Истог дана стигли смо у Вардиште, где смо се улогорили. Народ нас је одлично примио. У нама су видели организовану и дисциплиновану војску. Командир вода је одмах по доласку у Вардиште организовао обуку. Држани су политички часови. Ужурбано се спремало за прве окршаје који су нас чекали.

Фронт који је требало контролисати протезао се од Прибоја преко Штрбаца и Бијелих Брда до Вишеграда. У Штрпцима и на Бијелим Брдима налазили су се Италијани, а у Вишеграду су биле усташе. Опсаду Вишеграда су држали четници, често су нападали, али га нису могли заузети. Четнички команданти су се између себе договорили да ће командант Вишеграда бити онај који први са својом јединицом продре у град. То је и био један од разлога што Вишеград није заузет. Чим би један командант са јединицом

продро у град, други су се повлачили тако да је сваки напад пронадао уз велике губитке сељака-војника из тога краја. На примеру Вишеграда се показало да четничким командантима није стало до борбе, већ до славе. Неорганизованост напада и амбиције четничких команданата компромитовали су четнике у народу па и код људи који су под четничком заставом кренули у борбу против окупатора и њихових помагача.

На Бијелим Брдима се налазио један италијански батаљон од око 1.400 војника и официра. Живели су као код своје куће, ни од кога узнемиравани. Нису се били озбиљније ни утврдили. Са четницима су сарађивали — водили су преговоре о размени добара — Италијани четницима оружје, а они њима храну, углавном волове. Између њих је постојао неписани споразум о ненападању.

Све у свему, стање на овом фронту било је врло конфузно. Италијани су временом утврдили своје позиције, а у четничким редовима је због неуспеха у нападу на Вишеград расло незадовољство. Опсада Вишеграда је, у ствари, из дана у дан слабила.

У таквим околностима за Ужичку републику и само Ужице овај фронт је постајао све значајнији. Требало је учврстити ову ливију, потиснути Италијане са Бијелих Брда, заузети оопственим снагама Вишеград и тиме се директно повезати са романијским партизанима.

Прво проверавање снага против Италијана извршио је наш вод на Бијелим Брдима. Напад је извршен ноћу. Готово за све нас била је то прва борба — прво ватрено крштење. Заклове висмо ни узимали. Пуцало се много, доста вепрецизно али, и поред свега, Италијани су истерани из првих шанчева, Снашли су се тек после пола сата борбе. Употребили су топове, бацаче, пушкомитраљезе. Повукли смо се пред неупоредиво бројвијим и наоружанијим непријатељем. Повукли смо се, али у тој ведрој и звезданој јесењој ноћи један вод од педесет и једног борца Прве ужичке партизанске чете, под командом Николе Љубичића, пореметио је вишемесечну благоугодну тишину италијанском окупатору и означио почетак немилосрдне борбе и на овом сектору фронта.

После доласка Златиборске и Ариљске чете а нешто касније на место њих Прве и Друге ужичке чете, наши напади на утврђене италијанске положаје били су чешћи и јачи. Коначно, крајем октобра, односно почетком новембра, Италијани су потиснути са овог положаја. Поред осталих трофеја наше чете су заплениле и италијанску заставу.

Пошто смо заузели Бијела Брда, од једног дела Прве и Друге ужичке чете формирана је Трећа ужичка чета од око 120 бораца. Команду чете сачињавали су командир Никола Љубичић, заменик командира Милеико Никитовић, политички комесар Пане Срдавовић, заменик политичког комесара Радоје Љубичић. Новоформирана чета је остала да држи положај према Италијанима,

који су се утврдили у Штрпцима, а остале јединице Ужичког партизанског одреда повучене су у Ужице, односно на друге фронтове.

Једне ноћи смо са Бијелих Брда извршили напад на италијанско упориште у Штрпцима, Под борбом, у којој су имали мртвих и рањених, у току ноћи и сутрадан Италијани су напустили и овај положај. Тако је Трећа ужичка чета контролисала простор од Прибоја — Рудог до Вишеграда. Италијани и усташе готово да нису ни покушавали да врше испаде. Када су то једном Италијани учинили из правца Рудог, наишли су на нашу патролу и у кратком сукобу она је запленила шест мазги натоварених храном, пушкама и муницијом. Италијани су, користећи шумовит и валовит терен, побегли.

У затишју које је извесно време трајало, поред извиђања правца Вишеград — Рудо — Прибој, развили смо у народу врло жив политички, а у чети организационо-политички рад. На партијским и скојевским састанцима проучавала се марксистичка литература. Више бораца који су се истакли у дотадашњим борбама пришвено је у Ској или Партију. Коришћен је кратак предах за организационо-политичко јачање чете. Политички оспособљени борци користили су се сваком приликом, па и када су у патроли, да код народа у овом крају развију истину о значају борбе коју воде партизани. Колико је пажње команда чете посвећивала борбеној готовости чете, показује и чињеница да је, поред свих активности, одлучила да упућује борце у Ужице на купање. Одлазило се по водовима. Тако се један вод затекао у Ужицу у току непријатељске офанзиве и више се није вратио у састав наше чете, пошто је био упућен на положаје према Ваљеву.

Двадесет четврти новембар је означен као почетак прве непријатељске офанзиве на Ужичку републику. Осим издаје четника, и то је био разлог што није дошло до планираног напада на Вишеград. Четници су потпуно напустили опсаду Вишеграда тако је пут према Ужицу био отворен. Требало је из правца Вишеграда успоставити и оложаје према нештићеном Ужицу. То смо и учинили. Усиљеним маршом стигли смо на сектор Вишеград — Добрун и ту остали све до пада Ужица.

Повлачили смо се преко висова Златибора и, најзад, седмог децембра 1941. године, после неуспелог покушаја да се преко Шаргана и Таре пребацимо у Босну или Србију, стигли смо у Санџак и сместили се у селу Радоињи.

Тада је чета имала 61-ог борца. Свега их је 11 служило војску. Од тих 11, само је командир Никола Љубичић био оспособљен за командовање, остали су имали двадесет и мање од двадесет година. Све су то била деца Ужица и његове најближе околине: 29 радника, 15 сељака, 16 ђака и свега један са свршеном средњом пољопривредном школом (командир чете — резервни официр).

Релативно бројна, војнички сређена и морално чврста, чета је добила задатак да крене у правцу села Дренове и да се јави Другу Титу. Добили смо задатак од друга Тита да поседнемо гхо-ложај на коои која се од Златара спушта ка Бистрици, како би онемогућили евентуални напад Италијана преко Бистрице на слободну територију. Том приликом друг Тито је командир у саопштио и одлуку о формирању Прве пролетерске бригаде и да се на овом терену врши прикупљање јединица које треба да уђу у њен састав. На овом терену се у то време, поред наше чете, налазио Краљевачки батаљон као и једна пријепољска чета. Краљевчани су затварали правац од Милешева, а Пријепољци директно од Пријепоља.

Чета је била смештена испод Битовика у кућама Радојице Радаковића и Ђорђа Радаковића. Ту смо провели два до три дана контролишући правац од Бистрице. Даноме смо патролирали, извиђали, држали појачане страже. На брду Врањак имали смо сталну осматрачницу. Предах од два-три дана искористили смо за одмор од напорног пута, који смо под борбом прешли од Вардишта преко Златибора до Дренове, и, као и раније, за политички и културни рад. Држани су политички часови, орила се песма. Мали Ћето неуморно је певао. Болничарке су прале рубље. Спремало се за нове борбе, нове окршаје, овог пута ван нашег Ужица.

Освануо је 14. децембар 1941. шдине. Устали смо као и обично мирно. Снег је био покрио земљу. Густе праменови магле уздизали су се из долина и кањона. То је смањивало видик. У чети као и обично. Умивамо се, прегледамо оружје, спремамо се за доручак. Нико и не слуги да смо непосредно пред тешким искушењем. Постројени смо за доручак. Још нисмо сви ни примили доручак, а јутарњу тишину је прекинуо глас командира: „Чета к' оружјуГ.

Шта се у ствари збило?

Тога јутра јединице специјализоване брдске италијанске дивизије „Пустерија“ кренуле су из Пријепоља према кући Петра Радаковића, у којој је био смештен друг Тито са једним делом Врховног штаба, у намери да опколе са свих страна кућу и тако ликвидирају друга Тита. Касније је установљено да су Италијани ишли у три правца са циљем да у полукружном кретању одсеку штаб од наших јединица, које су га штитиле, и остваре своје паклене планове.

Предвођени једним домаћим издајником који је добро познавао терен и под заштитом густе магле, Италијани су се неопажено привукли на блиско одстојање, можда на стотинак-двеста метара од куће у којој је боравио Врховни штаб. Италијани су продри из правца где се налазила Милешевска (Пријепољска) чета, која је тог момента одлазила на други положај, а друга јединица, која је требало да је замени, није још стигла. Политички комесар Милешевске чете ипак је успео да у последњем моменту обавести нашу чету о продору РХиталијана према Врховном штабу.

Сазнавши за овај италијански напад, кренули смо трчећи у правцу куће у којој је био смештен Врховни штаб и друг Тито. Чини ми се да смо растојање од око километар и по претрчали за непуних пет минута. Сваки секунд је био драгоцен. Снег, мада није био велики, успоравао је кретање. Чули смо и неколико пуцњева. Плашили смо се да не закаснимо. Стигли смо на Дубравску косу која је свега стотину метара удаљена од куће у којој се налазио штаб. Развили смо се у стрелце. Командир чете Никола Љубичић направио је мудар војнички потез пославши једног од најхрабријих пушкомитраљезаца да заузме „бусију“ у једној напуштеној кући, која се налазила полукружно од куће Петра Радаковића. Тиме смо обезбедили позиције да Врховни штаб штитимо са две стране. На стотинак метара од куће срели смо се са другом Титом, који се зачудио кад је видео да смо већ стигли. Курира, кога је друг Тито послао да нас обавести о опасности, сусрели смо успут. Нико од бораца није узео заклон нити је легао. Друг Тито је са нама у стрељачком строју. Наредио је да се легне и узме заклон.

Развила се борба. Имали смо три пушкомитраљеза и довољно муниције. Нисмо штедели ни животе ни муницију свесни величине задатка који извршавамо. Изгледа да је Италијане изненадио наш отпор. Поред лаког оружја убацују у борбу бацаче и брдске топове. Топови пребацују циљ. То је добро. Италијани јуришају преко једне ливаде која дели наш положај од њиховог, али их ми одбијамо.

Док борба још траје, Врховни штаб и друг Тито под заштитом наше ватре повлаче се преко села Дражевића ка Новој Вароши. Друг Тито је касније причао да се повукао тек кад се уверио да располажемо великим борбеним искуством.

Сећајући се касније тих драматичних догађаја, друг Тито је рекао:

„... Дошли су млади Ужичани и ја сам, као стари војник, гледајући те младиће, иако је свако од њих носио пушку или пушкомитраљез, имао непријатан осјећај да их младе и неискусне шаљем на јуриш. Међутим, они су се развили у стрелце и заузели мјесто сасвим мирно, као стари искусни борци. Помислио сам да ће то бити добра војска. И заиста они су почели тући, успјели су да одбаце натраг Италијане који су се већ били приближили“.

После повлачења Врховног штаба и друга Тита повукли смо се и ми пошто је једна од колона италијанске дивизије „Пустерија“ избила на Битовик, који је доминирао нашим положајем. У овој борби имали смо три лакше рањена друга, а италијански губици нам нису познати. Озлојеђени што нису уништили руководство нашег устанка, италијански фашисти су запалили све зграде Петра Радаковића, где се налазио Врховни штаб. У немоћном бесу осветника свирепи су убили кћерку и снају домаћина, која је неколико ноћи раније родила двојке. Деца су спасена и на иницијативу неког из Врховног штаба дата су им имена Слободан и Сло-

боданка, јер еу рођена у зору стварања наше слободе. Италијани су поред запаљене куће стрелили још пет сељака, које су уз пут похватили.

После ове борбе наша чета се сместила у село Дражевиће, где је и преноћила. У току вечери дошао је друг Тито заједно са Лолом Рибаром и позвао командира Треће ужичке чете да дође у кућу једног сељака, чијег се имена командир не сећа. Друг Тито је дошао да би лично од командира сазнао како је чета у борби прошла. Када је чуо да су свега три друга лакше рањена, био је пресрећан. Вечерао је и са Лолом се расположен вратио према Новој Вароши.

Ми смо на овом терену остали још неколико дана и 16. децембра у пратњи Врховног штаба кренули из Дренове према Лиму. Прешли смо набујали Лим, четири километра оверно од Пријепоља, и продужили према Рудом, где смо по успешно положе- ном пријемном испиту у борбама за време трајања Ужичке републике и касније, 21. децембра 1941. године ушли у састав Прве пролетерске бригаде.

Милован ЂОКАНОВИЋ